

PLIGT OG RET I DEN SOCIAL- DEMOKRA- TISKE ARBEJDER- BEVÆGELSE IDEARV

Af Jørn Henrik Petersen

Socialdemokratiet har foretaget et fundamentalt brud ved at overgå fra princippet om "noget-for-ingen-ting" til princippet om "noget-for-noget" eller "pligt-og-ret"-princippet. Når moderne socialdemokratiske ledere hævder, at deres brug af en "pligt og ret" -metafor er forankret i den socialdemokratiske idéarv, afspejler det en falsk og respektløs fortolkning af historien.

"Noget-for-noget" eller "pligt-og-ret" har længe stået på den politiske dagsorden, der i stigende grad har orienteret sig mod en "konkurrencestatstænkning".

Det kan der måske være en række forståelige grunde til, men det har for mig været uforståeligt, at Socialdemokratiet har gjort en sådan dyd ud af en påstået nødvendighed, at ledende kræfter har ment at kunne argumentere for, at "den nye linje" lå i naturlig forlængelse af en klassisk socialdemokratisk tænkning.

Min forundring gav mig anledning til i begyndelsen af 2014 at skrive bogen om "pligt-og-ret" og at søge dette tanksæt vurderet i lyset af den socialdemokratiske idéarv.¹ Om det holdt jeg et foredrag i SFAH i oktober. Det følgende essay er en let bearbejdet version af dette foredrag.

Lemfældig omgang med historien?

"Pligt-og-ret" har sammen med andre nydannelser vundet indpas i den socialdemokratiske ideologi. Det lå til grund for arbejdsmarkedsreformer i 1990'erne og har været bærende i adskillige reformer efter Thorning-Schmidt-regeringens tiltræden.² Når et parti på denne måde skifter ham, har det – som andre konvertitter – behov for at se sin "nytænkning" som led i en kontinuitet. Det nye har, hævder man, rod i det gamle. Det fører let til en lemfældig omgang med historien.

Forspillet

I slutningen af 1980'erne så tanken om "noget-for-noget"-princippet dagens lys. "Ret-og-pligt"-metaforen holdt sit indtog. Svaret skulle flyttes fra staten til individet og civilsamfundet.

Ikke mindst var politikerne optaget af at trække de unge ud af passiv forsørgelse; men vandene skiltes, når politikken skulle

udmøntes. Retten til omsorg og ordinært arbejde stod over for "noget-for-noget"-tanken. Den sidste gik sejrrigt ud af striden.

I maj 1989 foreslog socialminister Åse Olesen en ungdomsydelse som erstatning for bistandslovens kontanthjælp.³ Hun understregede, at "det er væsentligt at forlange noget af dem, man giver noget".

Socialdemokratiet ville i stedet gennemføre en uddannelses- og jobgaranti, som skulle sikre alle unge under 30 år uddannelse og ordinært arbejde.⁴ Arbejdsminister Henning Dyremose indledte forhandlingen med at glæde sig over, at socialdemokraterne havde været i de gamle annaler og genfundet princippet om "ingen rettigheder uden pligter og ingen pligter uden rettigheder". Den socialdemokratiske ordfører talte dog med megen uld i munden, da hun sagde, "at princippet hedder rettigheder og pligter, og først i det øjeblik, hvor rettighederne og mulighederne for de unge er der, vil vi overveje, om der eventuelt skal være nogle konsekvenser, hvis de unge ikke ønsker det, i lighed med de principper, der er i arbejdstilbudsordningen med hensyn til dagpengene". Rettigheder gik forud for pligter. Socialdemokraterne gik på kattepoter, når det gjaldt pligterne, men talte dog om en "afbalancering mellem ret og pligt".

Garantiudspillet forblev imidlertid et udspil, mens det i højere grad var regeringens linje, der fik vind i sejlene.

Tanken om aktivering slog i første omgang igennem i form af ungdomsydelsen, der blev gennemført i tre tempi.

Under den første debat om ungeordningen⁵ befandt Socialdemokratiet sig fortsat i et vadested. Ordføreren talte om "en hårfin balance mellem arbejdspligt, som partiet gik ind for, og arbejdstvang". Da forslaget ikke indeholdt de ønskede rettigheder lignede det til forveksling arbejdstvang. Var det meningen, spurgte hun, at de unge skulle yde et stykke arbejde, så andre følte, at de fik noget for deres skattebetaling, eller var idéen at motivere de unge til at komme i uddannelse og på et senere tidspunkt i en

mere stabil beskæftigelse? Det var endnu ikke de hårdtarbejdende skattebetalere og deres opfattelse af velfærdsstatens legitimitet, der var i fokus.

Umiddelbart efter lancerede Socialministeriet oplægget "Der er Brug for Alle". Det argumenterede for et kursskifte fra passiv kontanthjælp til krav om "noget-for-noget".⁶ Alt for mange blev sat ud på samfundets parkeringsplads og spist af med en passiv ydelse. Det var menneskeligt uværdigt, fordi den, der blev overladt til passiv forsørgelse, ofte følte sig sat uden for og isoleret fra resten af samfundet, og det virkede nedbrydende på lysten til selv at gøre en indsats. Just denne retorik genfindes senere i Socialdemokratiets.

Ungeordningen blev i maj 1991 udvidet til også at omfatte de 20-årige og den særlige ungeydelse blev strammet.⁷ Året efter blev ordningen udvidet til at gælde også for de 21-24-årige.⁸

Ungdomsydelsen spejlede et opgør med bistandslovens ideal om betingelsesløs hjælp til fordel for indførelse af et pligtelement. De unge skulle yde en arbejdsindsats på særlige vilkår for at nyde, ellers blev de udsat for sanktioner. "Noget-for-noget"-princippet stod ikke til forhandling.

De borgerlige partier var udfarende, mens Socialdemokratiet skridt for skridt orienterede sig mod "noget-for-noget"-princippet. Det fandt slutteligt anerkendelse, da Jytte Andersen, senere socialdemokratisk arbejdsminister, i forbindelse med inddragelsen af de 21-24-årige sagde: "Der er i aftalen lagt op til, at unge under 25 år skal yde noget for deres bistandshjælp; det er fair nok".⁹ Den tøvende accept viser i sig selv, at påstanden om en sammenhæng med den socialdemokratiske idéarv hviler på et spinkelt grundlag.

Mindre uenigheder til trods var aktive-ringslinjen på vej til at blive en institutionaliseret del af det sociale system. "Noget-for-noget"-princippet blev opfattet som en urørlig præmis.

Regeringsgrundlag i 90'erne

Regeringsgrundlaget fra 1993¹⁰ bebudede en reform af arbejdsmarkedspolitikken, som skulle bygge på klare "rettigheder og pligter". Samtidig talte man dog om "minimumsrettigheder" til sikring af den omsorg, den enkelte havde krav på, og om "forbedring af borgernes rettigheder". Lidt på den ene og lidt på den anden side.

Fælles Fremtid, regeringsgrundlaget fra 1994 understregede, hvad der kom til at præge alle efterfølgende regeringsgrundlag, at det var afgørende, "at langt færre mennesker bliver afhængige af passiv forsørgelse fra det offentlige".¹¹

I regeringsgrundlaget fire år senere¹² blev det fremhævet, at den aktive linje "videreføres efter de samme principper, hvor rettigheder og pligter går hånd i hånd".

Socialdemokratisk aktivering i 90'ernes første halvdel

Socialdemokratiets aktiveringspolitik i 90'erne lagde vægt på uddannelse og andre samfundsgavnige aktiviteter. Målet om social retfærdighed og tryk skulle fastholdes ved at kæde "noget-for-noget"-princippet sammen med mere uddannelse og en vækst- og beskæftigelsesfremmende politik. Velfærdssystemet skulle ikke kun være et sikkerhedsnet, men også et springbræt,¹³ som den senere engelske premierminister Gordon Brown havde skrevet.¹⁴

I 1996-arbejdsprogrammet¹⁵ var det et centralt spørgsmål, hvordan man kunne forstærke aktiveringslinjen. Aktiveringsidéens "ret-og-pligt"-system havde nu fået normativ karakter.

Tankerne blev udmøntet i 1993-loven¹⁶ om kommunal aktivering, der betød overgang fra bistandslovens ubetingede til betingede ydelser hånd i hånd med en intens dyrkelse af pligtmoralen. Det ytre sig bl.a. i indførelse af sanktioner, mens hidtidige rettighedselementer faldt væk.

Hårdt presset af Pia Christmas-Møller sagde socialminister Karen Jespersen, at

det "principielt set er rigtigt, at der er en pligt til at tage imod tilbuddet".¹⁷ Det var tydeligvis endnu i 1993 nyt og dristigt for Socialdemokratiet som ledende regeringsparti at argumentere for "noget-for-noget"-princippet, ikke mindst når det gjaldt sanktioner. "Pligt" var et begreb, man forholdt sig til med megen varsomhed. Partiet havde endnu ikke mobiliseret "den socialdemokratiske idéarv".

Arbejdsetikken blev stærkt betonet. Arbejde var et gode i sig selv, der kunne styrke den enkeltes moralske ansvar og sikre den nødvendige (betaler)opbakning til det sociale system. Netop det havde partiet tidligere forholdt sig skeptisk til.

Med ungeordningen fra 1995¹⁸ fik de unge ret og pligt til at deltage i første omgang ved at lade sig aktivere for senere igen under "ret-og-pligt"-mottoet at deltage i en nystartet uddannelse, som kunne forberede dem til arbejdsmarkedet eller lede frem til en ordinær uddannelse. Den disciplinerende linje dominerede.

Den korte drøftelse af denne ordening var med til at cementere aktiveringslinjen. Diskussionen handlede alene om de midler, der skulle tages i anvendelse for at fremme "ret-og-pligt"-systemet. En ideologisk begrundelse for det nye tankesæt pressede sig på.

Velfærd med vilje

I sommeren 1995 offentliggjorde en gruppe socialdemokratiske folketingsmedlemmer debatoplægget *Velfærd med Vilje*.¹⁹ "Pligt-og-ret" havde, skrev de, fra arbejderbevægelsens første år gået hånd i hånd. Offentlige ydelser betingede modydelse. Der skulle sikres balance mellem individets og samfundets ansvar.

"Ingen rettigheder uden pligter – ingen pligter uden rettigheder" var netop kernen i den socialdemokratiske velfærdsarv. "Pligt-og-ret" spejlede "det menneskesyn, som hører med til den socialdemokratiske tankegang". Derfor hilste man aktiveringstanken velkommen, fordi det ikke var et velfærds-

“Ret og pligt” mottoet indgik i forordet til lovene for den 1. Internationale Arbejderforening og var forfattet af Karl Marx og vedtaget i 1866 i Geneve.

Fængselsfunktionærerne stiftede i 1909 deres egen organisation og fik deres eget banner, hvor “ret og pligt” kravet også indgik. (Arbejdermuseet & ABA)

samfund værdigt “at tillade passiv forsørgelse i årevis af mange tusinde mennesker uden rettigheder og pligter til andet end penge”.

Et stærkt og solidarisk samfund “kræver, at mennesker føler, at de betaler en fair del af regningen, og at naboen også gør det. Og det kræver, at der er sammenhæng mellem pligter og rettigheder, og at de offentlige kasser ikke drænes af folk, der kunne klare sig selv”.

Socialdemokratiets 125-års jubilæumskongres

På Socialdemokratiets jubilæumskongres i 1996 paukede statsminister Poul Nyrup Rasmussen “pligt-og-ret”-parolen ind i partiet. Det skete på et tidspunkt, da social- og beskæftigelsespolitik var ved at smelte sammen, og det skete samtidig med de radikales offentliggørelse af notatet “Velfærd med social profil”. Partiet ville, som Marianne Jelved sagde, gøre op med “forsørgerkulturen” som udtryk dels for en individualisering, dels for en “rettighedskultur”.²⁰

Nyrup konstaterede, at mange unge havde svært ved at komme til rette med “forsørgersamfundets kollektivism”. Derfor måtte velfærdssamfundet finde tilbage til de grundlæggende værdier om ansvar og arbejde, pligt og ret, som prægede Staunings socialdemokratiske regeringer.²¹ Man havde i for høj grad taget ansvaret fra den enkelte:

“Folk må forstå, at samfundet ikke er en gratisautomat – at samfundet kun hænger sammen, hvis vi tager ansvar for det, der rækker ud over vores hæk og havelåge ... Vi skal bygge på rettigheder og pligter. Samfundet må levere valgmulighederne, hvad enten du er høj eller lav, men den enkelte har også pligt til at vælge – ikke kun som individ, men som del af et fællesskab.”

Samtidig understregede han, at “Der er sket nogle norm- og værdiskred, som vi skal have samlet på en klar måde ... Du har rettigheder, men saft-suse-mig også forplig-

telser. De sammenhænge er basale, hvis man vil undgå at gå i et med tapetet med de andre lande”.²²

Nyrup lagde sig samtidig i kølvandet på et synspunkt, der i årene forud med tyngde havde været markedsført ikke mindst af Venstre: “Alt for mange bærer rundt på den fejløpfattelse, at de fleste af vores livsoms-tændigheder er samfundets problem. Men det har aldrig været tanken med velfærds-samfundet, at vi ikke skal påtage os et personligt ansvar”:

“Den velfærdsmekanisme, vi har bygget op nu – og som bygger på om du er høj eller lav, rig eller fattig – så har du en række rettigheder og pligter ...

Men det centrale hænger sammen med, at hvis du vil bygge et samfund op om rettigheder/pligter, med høj information, med stort ansvar, med stor bevægelighed i en international verden, så er du nødt til at have meget brede adgange – til både tryghed og dygtiggørelse. Ellers får du ikke folk til at bevæge sig. Det er den grundlæggende tese.”²³

Nyrups bidrag på kongressen havde utvivlsomt også det sigte at bane vejen for en forstærket aktiveringslinje. Det så man med lov om aktiv socialpolitik fra 1997.

Lov om aktiv socialpolitik 1997

Aktiveringslinjen kulminerede i 1997 med vedtagelse af lov om aktiv socialpolitik,²⁴ som skulle “præcisere den enkeltes ansvar og rettigheder i forhold til hjælp til forsørgelse”. “Noget-for-noget”-princippet fremtrådte som knæsat norm.²⁵ Socialdemokratiets tidligere betoning af rettigheder og muligheder blev nedtonet til fordel for et “ret-og-pligt”-princip med vægt på den enkeltes ansvar. “Derfor er det nødvendigt mere generelt at se på rækkevidden af det offentliges forpligtelser på den ene side og borgerens eget ansvar – for sig selv og sine nærmeste – på den anden side”.

Udgifterne blev set som en investering,

der som afkast havde et stigende antal kontanthjælpsmodtageres selvforsørgelse. Arbejdetikken var lyst i kuld og køn forstærket af lovens sanktionsbestemmelser.

Fra samfundsansvar til personligt ansvar

Socialminister Karen Jespersen betonedes samfundets pligt til at genrejse kontanthjælpsmodtagernes personlige ansvar og gøre op med klientrollen, der i misforstået omsorg havde undladt at stille synderlige krav til modtagerne. Det var nødvendigt at stille krav til den enkelte. Nok havde man ikke forladt opfattelsen af ledighed og fattigdom som samfundsskabte problemer, men den enkeltes ledighed blev samtidig set i et moralsk-terapeutisk perspektiv. Det var den nye fattigdom, individets mangel på indre velfærd, Karen Jespersen var optaget af.²⁶ “Noget-for-noget”-princippet skulle medvirke til at sikre den indre velfærd som forudsætning for aktivitet på det ordinære arbejdsmarked.

Ændret tankesæt i Socialdemokratiet

Socialdemokratiet havde responderet på nye økonomiske vilkår, der havde fastlåst stadig flere kontanthjælpsmodtagere i offentlig forsørgelse. Det kaldte på nye svar. Økonomien var blevet mere og mere åben. Et arbejdsmarked med en fleksibel og alsidig arbejdskraft var mere og mere nødvendig. Aktivering blev set som en mulig løsning, der ville gøre stadig flere arbejdsmarkedsparete. Tanken blev forstærket af en ideologisk tidsånd med neoliberale overtoner, der bl.a. pegede på en nødvendig ny balance mellem rettigheder og personligt ansvar. Den modsvarede anbefalinger fra OECD og EU og lå helt på linje med nye toner fra New Labour, der igen var under indflydelse af en amerikansk tankegang, som ville motivere til arbejde gennem reduktion af de sociale ydelser.

Teser og valg

Den 30. marts 2008 præsenterede den daværende næstformand i den socialdemokratiske folketingsgruppe og socialordfører, Mette Frederiksen *De ti socialdemokratiske teser for et bedre Danmark*.²⁷

Under valgkampen i 2007 havde Socialdemokratiet lanceret 29 velfærdsrettigheder.²⁸ Tre yngre socialdemokrater mente, at der skulle mere end rettigheder til at binde den danske befolkning sammen.²⁹ De ville derfor supplere de 29 velfærdsrettigheder med 29 velfærdspligter for at understrege den enkeltes forpligtelser over for fællesskabet og for at udfordre den stigende passivitet og krævementalitet. “Rettigheder og pligter” skulle stå side om side ved udformningen af fremtidens velfærdssamfund.

Mette Frederiksen gik i sine teser et skridt videre. Hendes anden tese lød:

“Pligter er vigtigere end rettigheder. Individets frihed er betinget af ansvaret for fællesskabet. Flere skal yde mere, og pligt kommer forud for ret. Enhver skal arbejde og forsørge sig selv, og ingen må forvente mere fra fællesskabet, end hvad nødvendigt og rigtigt er.”

Selv sagde hun:³⁰

“Rettigheder er vigtige, fordi de udgør grundstammen i et velfærdssamfund. Men pligter er faktisk vigtigere. Jeg vil gerne have et stærkt fællesskab, men vi begynder at se tegn på det modsatte. Et stærkt fællesskab opstår kun, hvis mange yder deres optimale for at få det til at fungere. Og rigtig mange, der bor i Danmark, skal vide, at de kommer til at yde mere, end de kommer til at nyde.”

Hun uddybede sin anden tese med ordene

“Enhver skal arbejde og forsørge sig selv, hvis det overhovedet lader sig gøre, og ingen må forvente mere fra fællesskabet – det vil sige den offentlige velfærd – end hvad nødvendigt

og rigtigt er. Hvis alle dropper sort arbejde, og hvis nytilkomne indvandrere står til rådighed for arbejdsmarkedet, vil Danmark blive et både rigere og mere retfærdigt samfund.”³¹

Carina-sagens ideologiske efterspil

I *Fair Løsning 2020* – et oplæg fra Socialdemokratiet og Socialistisk Folkeparti – fra maj 2011 hed det: “Det danske fællesskab skal basere sig på *pligt og ret*. Du har pligt til at bidrage i det omfang, du er i stand til. Og du har ret til at få den hjælp, du har brug for. Men bryder man med denne kontrakt, vender man ryggen til fællesskabet”.³² Det var en klar markering, men dens betydning lå endnu i svøb.

Det skulle snart ændre sig. Efter Özlem Cekics debat med Joachim B. Olsen og deres fælles møde med fattig-Carina gik ledende socialdemokrater for alvor på banen.

Statsministeren har ordet

På sit tirsdagsmøde den 29. november understregede statsminister Helle Thorning-Schmidt,³³ at “Vi har behov for at sige til hinanden meget, meget klart, at vores samfund ikke kan eksistere som det velfærdssamfund, det er, hvis vi ikke er meget tydelige på, at man altså har *pligt til at påtage sig et arbejde*”. Hun tilføjede:

“Det er meget muligt, at der over de sidste år er sket et *normskred*, så man tror, at man *bare kan få* af samfundet ... Men det er jo en stærk provokation over for de hårdt arbejdende lønmodtagere, der hver dag tager på arbejde. Enhver person, der på nogen måde kan påtage sig et arbejde – og hvis der samtidig er et at få – så skal man påtage sig det. Alt andet er en ekstrem provokation.”³⁴

I et svar på et spørgsmål fra Pia Kjærsgaard³⁵ sagde statsministeren,

“at mennesker ikke skal regne med, at sam-

fundet forsørger dem, hvis de ellers på nogen mulig måde kan forsørge sig selv ... Man [skal] først og fremmest [] *gøre sin pligt* for sig selv, sin familie og samfundet, og *derefter* kan man så *kræve sin ret*. Jeg tror, at der er sket et *normskred* i hele den her forbindelse, og jeg tror, det er vigtigt, at vi diskuterer de her ting ...”

I et interview med *Jyllands-Posten* den 1. december tilføjede hun:

“Det er grundlaget for hele vores velfærdssamfund og vores fællesskab, at alle, som overhovedet kan bidrage med noget, bidrager. Man skal altså *yde, for man kan nyde*. Man skal *gøre sin pligt, for man kan kræve sine rettigheder*. Det har egentlig altid været en *socialdemokratisk grundværdi*, og det er også en stærk grundværdi for denne regering.”³⁶

Glemte var de 29 rettigheder. Nu endosserede hun fuldt ud Mette Frederiksens tese 2.

Karen Hækkerups bidrag

Daværende socialminister Karen Hækkerup blev en frontfigur i den mere principielle debat:

“Hvis velfærdssamfundet skal overleve, er der brug for et opgør med *krævementaliteten* og mere fokus på *den enkeltes pligter og ansvar* ... Vi har brug for en debat om det *normskred*, som jeg på nogle stræk kan se i Danmark, hvor vi i alt for lang tid har været fokuserede på, hvad vi kan få, og for lidt fokuserede på vores eget ansvar for at bidrage til fællesskabet ... Det er jo *gammel socialdemokratisk kernepolitik*, at man skal *gøre sin pligt og kræve sin ret*. Men de to ting hænger sammen, og det er ret vigtigt, at de gør det, for hvis folk kun kræver deres ret, men ikke gør deres pligt, er der ikke noget velfærdssamfund.³⁷ ... Det skal være en æressag at klare sig selv. Vi skal have rusket op i vores værdier, hvad det angår. Den debat vil jeg gerne sætte på dagsordenen.”³⁸

Da den danske sektion af Den internationale Arbejderforening blev stiftet i 1871 indgik "ret og pligt" mottoet som et krav om borgerrettigheder: "at enhver til Formue, Fødsel eller andre ydre Forhold knyttede Forrettigheder ophæves".

Karetmagerernes Fagforening i Hillerød. Fanen indviet d. 17.maj 1903.

(Arbejdermuseet & ABA)

Da der lød en kritisk røst fra en kontanthjælpsmodtager,³⁹ svarede Karen Hækkerup med en skelnen mellem “dem, der gerne vil gøre deres pligt, men som ikke kan”, og dem, “som kan, men ikke vil”. Det var ikke i den første gruppe, man fandt de krævende.

Og så paukede hun endnu en gang budskabet ind:

“Det er en gammel socialdemokratisk *kerne-værdi*, at man skal gøre sin pligt, før man kan kræve sin ret. Det er en grundsten i det fundament, vores velfærdssamfund bygger på. Det selvsamme fundament slår revner, når nogle mennesker spekulerer i, om det bedre kan betale sig at være på passiv forsørgelse end at tage et arbejde. Eller når man synes, det er o.k. at modtage en offentlig ydelse, man ikke er berettiget til. Det er et normskred. ... det er samtidig også vigtigt, at vi er opmærksomme på, hvordan vi hver især kan bidrage til fællesskabet, og ikke på, hvad vi kan kræve af samfundet ... Jeg tror, at langt de fleste danskere sætter *en ære i at klare sig selv* og samtidig sætter pris på, at vi i vores samfund har et sikkerhedsnet, der samler os op, hvis man en dag skulle havne i en situation, hvor man ikke kan klare sig selv ... Hvis vi skal kunne give de svageste grupper i vores samfund den bedst mulige hjælp, er vi nødt til at have fokus på, at man skal gøre sin pligt. Ellers går fundamentet for vores velfærdssamfund i stykker.”⁴⁰

Mette Frederiksen vender hjem

Hjemkommet fra Bruxelles kastede Mette Frederiksen sig ud i en støtte til Karen Hækkerup.⁴¹ For hende var hovedproblemet, at mennesker kunne overvintre på kontanthjælp i ganske mange år – som Carina.⁴²

“Vi gør disse mennesker en bjørnetjeneste, fordi man ikke får at lykkeligere liv af at være på kontanthjælp. Man får ikke mere frihed, man får ikke mere ansvar, man får ikke grundlaget for at rykke i sit eget liv og kom-

me videre. Kontanthjælp fastholder folk på sidelinjen i samfundet.”⁴³

Kontanthjælpsmodtageren var hidtil blevet set som et offer, samfundet burde komme til hjælp. Med den forstærkede brug af “ret-og-pligt”-metaforen og med understregningen af “de betalendes” manglende tillid, var det betaleren, der var rykket i centrum som offer, mens kontanthjælpsmodtageren i stigende grad blev opfattet som norm- og moralbryder.

Skattereform 2012

Det var også det, der lå til grund for regeringens skattereform i 2012. Den hvilede på, at “alle, der kan arbejde, skal arbejde – det er betingelsen, hvis man skal have ydelser fra det offentlige”:

“Hårdtarbejdende lønmodtagere. Dem der står tidligt op, smører leverpostejsmadder, afleverer ungerne og tager på arbejde. Skattereformen starter og slutter med dem. Dem der trækker i kedeldragter eller orange veste. Dem der har værktøjsbælte. Dem der tager en uniform på. Dem der har skemalagte pauser. Dem der cykler rundt i hjemmeplejen. Dem der er på arbejde juleaften. Dem der er på søndagsvagt. Danmark hænger kun sammen, fordi vi hver især trækker vores del af læsset.”⁴⁴

Hvorom alting er, synes det svært ikke i ud-sagnet om ‘hårdtarbejdende lønmodtagere’ og i Karen Hækkerups argumenter at se opbygning af en modsætning mellem dem, der påtager sig deres ansvar for at bidrage, og dem, der reduceres til at være præget af “krævementalitet”.

Karen Hækkerup igen

Da Karen Hækkerup igen gik på banen med et ideologisk indspark,⁴⁵ pegede hun på, at velfærdsstaten ikke virkede tilfredsstillende, når 750.000 var udenfor arbejdsmarkedet. Flere skulle ind i fællesskabet,

som øjensynligt blev identificeret med arbejdsmarkedet. Der skulle skabes

“et velfærdssamfund, der understøtter initiativ, uafhængighed og virkelyst hos den enkelte. Et velfærdssamfund, der hjælper alle til at blive aktive medborgere i stedet for at reducere dem til at blive passive modtagere af velfærdssydelsel ... Det, jeg taler for, er et opgør med tendensen til at give mennesker krykker og kalde det socialpolitik. Vi skal flytte ansvaret for folks liv tilbage til de borgere, der er i stand til at løfte det ansvar. Vi skal turde kræve, at alle bidrager og tager ansvar for sig selv og fællesskabet. Vi skal minde os selv og hinanden om, at omsorgen for andre mennesker ikke ydes via skattebilletten alene. Heller ikke i et velfærdssamfund, hvor også civilsamfundet og den frivillige sektor skal spille en stor rolle.”

Danmark herfra til 2032

I marts 2012 udsendte Socialdemokraterne debatoplægget *Danmark herfra til 2032*.⁴⁶ Debatoplæggets mest kontroversielle del lå i diskussionen af spørgsmålet: “Har vi fundet den rette balance mellem ret og pligt?”

Her optrådte et meget interessant afsnit, hvor Socialdemokraterne for første gang definerede konturerne af, hvad man måske kunne kalde det velfærdsstatslige – i modsætning til det økonomiske (*homo oeconomicus*) – menneske:

“Der er naturligvis en pligt til at følge de fælles spilleregler, til at betale sin skat, til at overholde loven, til at betale moms af både bilen og carporten og til ikke at gøre krav på ydelser, man ikke har krav på. Men der er også pligter, der ikke er nedfældet i en lov, men som er nødvendige, for at samfundet kan fungere. En pligt til at bidrage, hvis man er i stand til det. En pligt til ikke at rage ydelser til sig, man ikke har behov for – selvom man måske formelt har “ret” til dem. En pligt til at være en aktiv samfundsborger, der tager ansvar for sine medmennesker.”

Det blev anført, at en del tydede på, at danskerne var bedre til at kræve deres ret end til at gøre deres pligt.

Disse pointer kom ikke til debat på den socialdemokratiske kongres, fordi et udvalg på grundlag af de fremkomne kommentarer havde udarbejdet et nok så tandløst oplæg om Socialdemokraternes fremtidsvision.⁴⁷

Fremdeles søgte man med formuleringen “Gør din pligt og kræv din ret, står der på vores 140 år gamle faner” at fastholde en socialdemokratisk idéarv. Det gjaldt stadig om “at se partiets aktuelle politik som udtryk for en gennem generationer nedarvet ide”.

Om ret og pligt lød det:

“Ret og pligt har *altid* været en central værdi for vores parti og skal også være det i fremtiden. Samfundskontrakten mellem den enkelte og fællesskabet er bygget op af gensidige rettigheder og pligter. Den enkelte har f.eks. ret til en god uddannelse af høj kvalitet, som samfundet har forpligtet sig til at stille til rådighed. Omvendt har samfundet ret til at kræve, at hver enkelt gør sin pligt ved at udnytte sine evner. At tage et ledigt job, hvis man er i stand til det. At gå i gang med en uddannelse, hvis man er ufaglært arbejdsløs. At tage ansvar for sine børns skolegang. At møde op til en aftalt behandling i sundhedsvæsenet – eller at betale et gebyr for at udeblive. Den tankegang skal være bærende i kommende reformer af velfærdssamfundet.”

Mette Frederiksen endnu en gang

Da Mette Frederiksen igen indtog scenen, var hun optaget af velfærdsstatens systemfejl.⁴⁸ Fokus var på forholdet mellem *stat* og *samfund*: “Den altfavnende velfærdsstat skal erstattes af et velfærdssamfund, hvor borgerne tager mere ansvar for sig selv og hinanden”.

I en stor artikel i Weekendavisen fortsatte hun sit opgør med staten.⁴⁹ Hun erindrede om, at Socialdemokratiets udgangspunkt i forhold til staten var mistro, fordi

den undertrykte arbejderklassen.⁵⁰ Dagens stat var farlig, fordi den sikrede passive ydelser over en lang periode, hvilket i sig selv kunne virke invaliderende. Hun talte om klientgørelse – en ellers traditionel borgerlig retorik. Det hindrede den enkelte i – en formel Mette Frederiksen var og er meget glad for – at realisere sit potentiale.

Mette Frederiksen ville ikke acceptere, at hendes brug af “ret-og-pligt”-metaforen var historieforklædning.⁵¹ Som det stod på de røde faner, var det ikke møntet på overklassen, mente hun.⁵²

I en noget senere kronik gentog Mette Frederiksen sit mantra om,⁵³ at “reel solidaritet indeholder både rettigheder og pligter”.

I forbindelse med 2013-reformerne talte hun⁵⁴ om dette at flytte folk fra kontanthjælp til uddannelse og arbejde som det “moderne solidaritetsprojekt”. I dette projekt måtte dyder som “ret-og-pligt” være centrale, hvis det skulle lykkes at gøre kontanthjælpssystemet til et egentligt springbræt, hvor trampolinsens tråde ikke var snubletråde. Den enkelte skulle kunne erhverve “nyttевærdi” og ikke se sig henvist til passiv forsørgelse. Derfor var det vigtigt at skelne mellem “dem, der kan” og dem, “der ikke kan endnu” – en lidt anden og lidt mere socialdemokratisk skelnen end Karen Hækkerups. Konfronteret med socialdemokraternes velfærdsudspil forud for folketingsvalget i 2007, der udstyrede danskerne med 29 håndfaste velfærdsrettigheder, konstaterede Mette Frederiksen,⁵⁵ at Velfærdsrettighederne var et bidrag til en udbygning af noget velfærdsservice, mere end det var et ideologisk udspil til, hvordan Danmark skal være som samfund og udvikle sig. I hvert fald i mine øjne. Kontanthjælpsreformen derimod har et meget klart ideologisk afsæt med en balance mellem ret og pligt. De to ting må man aldrig skille ad.

Ny ideologi eller socialdemokratisk idéarv?

Afhængighed af passiv forsørgelse, incitamenter og sanktioner, “noget-for-noget”, “pligt-og-ret”, individuelt ansvar, passiv forsørgelse, øget passivitet, forsørger-samfundet, offentlige kasser, der drænes, krævementalitet, “norm- og værdiskred”, indre velfærd, de hårdt arbejdende lønmodtagere, skelnen mellem “de, der kan, men ikke vil” og “de, der vil, men ikke kan”, anbringelse på samfundets sidelinje, understøttelse af initiativ, uafhængighed og virkelyst, styrkelse af den frivillige sektor, en pligt til ikke at rage ydelser til sig, velfærdsstat erstattet af velfærdssamfund, potentialeudvikling, klientgørelse, mistro overfor staten osv.

Stillet overfor denne socialdemokratiske retorik, kunne man fristes til at gennemføre en sammenligning med retorikken i slutningen af 1800-tallet i forlængelse af arbejdet i den store fattigkommission af 1869 og dens skelnen mellem “værdigt” og “ikke værdigt” trængende. Den ville vise et bemærkelsesværdigt sammenfald. Man kunne også fristes til at sammenligne med udviklingen i partiet Venstres retorik siden midten af 1980'erne. Også den ville vise en forbløffende identitet.

Det vil jeg ikke gøre. Jeg vil i stedet se på påstandene om, at den nye linje – især betoningen af “pligt-og-ret”-princippet – repræsenterer en “socialdemokratisk grundværdi”, “en gammel socialdemokratisk kernepolitik”.

Både “Velfærd med vilje”, Thorning-Schmidt, Karen Hækkerup og Mette Frederiksen mente, at mantraet “Gør din pligt og kræв din ret” havde rod i arbejderbevægelsen, men at det tidligere havde stået stærkere, end det nu gjorde.

Mette Frederiksen så pligt og ret som

“Værdier, der står på vores 100-årige faner. Vi kræver plads til alle ved samfundets bord. Plads til alle, som vil. Vi mener det, når vi synger Oskar Hansens sang fra 1934, om et

‘Danmark for folket’. Reel solidaritet indeholder både rettigheder og pligter ... Det er vores arv og samvittighed.’⁵⁶

Hvor langt, “pligt-og-ret” rækker ind i Oskar Hansens tekst, kan nu godt diskuteres, men det er da rigtigt, at den første strofe taler om “hver den, der ærligt i arbejdets flid, vil bygge op den nye dag, den nye folkets tid”, og det spejler givetvis en i mellemkrigstiden generel norm – om end den ikke var speciel socialdemokratisk.

Da Mette Frederiksen blev udfordret på sin påstand om, at “ret-og-pligt” modsvarede de røde faners slogan,⁵⁷ svarede hun i et interview:⁵⁸

“Han [Jørn Henrik Petersen] tager fejl. Ved grundlæggelsen af arbejderbevægelsen var pligterne tiltænkt borgerskabet, det er rigtigt, men det ændrer sig jo. På rigtig mange røde faner står der ‘Gør din pligt og kræve din ret, og det var ikke møntet på overklassen. Jeg er vokset op i en familie med fire generationer socialdemokrater, og jeg har lyttet meget til min farfars beretninger om, hvordan hans ungdom var i slutningen af 30erne og begyndelsen af 40erne. Jeg tør godt læne mig mere op af hans og hans generation af socialdemokraters definition af ret og pligt end historieprofessorens. Min farfar sagde, at du skal gøre, hvad du kan for at forsørge dig selv og din familie. For ham var det utænkeligt at bede andre om hjælp, hvis han overhovedet kunne klare sig selv, sådan var hans forståelse af ret og pligt. Til gengæld krævede han fri og lige adgang til sundhedsvæsenet, eksempelvis ...”

Man bemærker skreddet i argumentationen. Jeg havde beskrevet det som historisk forkert at identificere “ret-og-pligt”-metaforen med den gryende arbejderbevægelses brug af de samme ord. Det syntes Mette Frederiksen nu delvis at have erkendt. Derfor forskød hun den tidligere socialdemokratiske brug af mantraet til Steincke-Stauning-perioden – uden hensyn til, at de røde

faner nu for de flestes vedkommende hører en tidligere tid til.

Desuden lagde hun vægten på den generelle forsørgelsespligt som beskrevet i grundlovens bestemmelser, og det har meget lidt at gøre med den aktuelle brug af metaforen.

Tilbage til de røde faner?

Formuleringen “Gør din pligt og kræve din ret” har rod i det møde, der den 28. september 1864 blev holdt i London med henblik på dannelse af “the Working Men’s International Association” (IWA). På mødet præsenterede Karl Marx dels en adresse,⁵⁹ dels et sæt foreløbige regler,⁶⁰ som blev lagt til grund for oprettelse af den 1. Internationale. Forud for reglerne var der indsat en præambel, som bl.a. slog fast, at kampen for arbejderklassens frigørelse ikke var en kamp for klasseprivilegier og monopoler, men for lige rettigheder og pligter samt for afskaffelse af ethvert klasseherrerdomme.⁶¹

Medlemmerne af den komite, der var blevet nedsat på september-mødet, erklærede ved dannelsen af IWA, at “man anså det for ethvert menneskes pligt at stille krav om ethvert menneskes og borgers rettigheder, ikke kun for vedkommende selv men for ethvert menneske, der opfylder sine pligter. Ingen rettigheder uden pligter, ingen pligter uden rettigheder”.⁶²

De foreløbige bestemmelser inkl. præambelen blev på grundlag af Marx’ forarbejde ratificeret på kongressen i Geneve i september 1866, da man vedtog de såkaldte “General Rules”,⁶³ hvor “pligt-og-ret”-bestemmelsen” havde fået den formulering, at arbejderassociationen “ikke anerkendte rettigheder uden pligter og ingen pligter uden rettigheder”.⁶⁴ De blev bekræftet på IWA’s London-konference i 1871.

Den internationale Arbejderassociation erklærede, “at alle de sammenslutninger og individer, der slutter sig til den, anerkender sandhed, retfærdighed og moral som grundlaget for deres forhold til hinanden og til al-

I det provisoriske program for Den danske Internationale Arbejderforening blev "ret og pligt" kravet formuleret sådan: "Det bliver en Krig på Liv og Død mellem den Rige og den Fattige,... mellem Kapitalisten og Arbejderen, mellem Godsejeren og Husmanden, mellem Manden med Rettigheder uden Pligter og Manden med Pligter uden Rettigheder."

Dansk Jernbaneforbund blev stiftet i 1899. Mottoet er her tydeliggjort "Pligt kræver ret"

le mennesker uden hensyn til farve, tro eller nationalitet; at den *ikke* anerkender *pligter uden rettigheder, rettigheder uden pligter*”.

Disse formuleringer gik i nogen grad igen, da den danske IAA-sektion i september 1871 blev dannet:⁶⁵

“Kongressen anser det for en pligt at forlange de borgerlige og menneskelige Rettigheder ikke alene for sit eget Parti, men for Enhver, der opfylder sine Pligter.

Ingen Rettigheder uden Pligter,
Ingen Pligter uden Rettigheder.”⁶⁶

Kravet drejede sig tydeligvis om de borgerlige og menneskelige rettigheder. De var lige så tydeligt vendt imod overklassens privilegier. Overklassen havde jo netop rettigheder uden pligter, og derfor var arbejderklassens krav da også, “at enhver til Formue, Fødsel eller andre ydre Forhold knyttet Forrettighed ophæves”.⁶⁷

Pointen fremgår meget klart af IAA-sektionens provisoriske program,⁶⁸ hvor det hedder:

“Dens første og vigtigste Formaal er et helt andet; den maa afkaste det Aag, som er lagt paa den, den maa kæmpe en Kamp mod den hele højere Samfundsklasse. Det bliver en krig paa Liv og Død mellem den Rige og den Fattige, mellem den Fornemme og den Simple, mellem Kapitalisten og Arbejderen, mellem Godsejeren og Husmanden, mellem *Manden med Rettigheder uden Pligter og Manden med Pligter uden Rettigheder.*”

Kampen stod mellem “manden med rettigheder uden pligter” og “manden med pligter uden rettigheder”. Det var den ene, der skulle tilkendes pligt, og den anden, som skulle tilkendes ret. Pligten og retten refererede ikke til den samme.

Selv om programmet ikke blev ratificeret, men nok var en Louis-Pio-formulering, blev netop denne formulering medtaget, da Peter Knudsen i 1883-84 skrev sin histori-

ske oversigt over socialismens udvikling i Danmark.⁶⁹ En sådan oversigt havde en næsten autoritativ status, når den var skrevet af en så fremtrædende socialdemokrat som Peter Knudsen. Når han valgte at medtage netop denne formulering, var det næppe en tilfældighed.⁷⁰

Ved dannelsen af De frie Fagforeningers Centralbestyrelse formulerede formanden Ernst Wilhelm Klein et politisk program “Manifestet” til “Danmarks Arbejdere”.⁷¹ Manifestet erklærede kampen for den arbejdende klasses befrielse for at være en kamp for afskaffelse af alle “Klasse-Privilegier og Forrettigheder”, for “lige store Rettigheder og lige store Pligter” og for “Afskaffelsen af ethvert Klasseherredømme”. Alle forrettigheder hidrørende fra “Stand eller Fødsel” skulle afskaffes.

I Socialdemokratisk Samfunds program fra 1875 var kravet “Ophævelse af alle ubegrundede Forrettigheder saaledes at Enhver i Henseende til social og politisk Lighed og Frihed stilles lige uden hensyn til Stand og Formue.”⁷²

“Ret-og-pligt” indgik kun indirekte i lovene for det socialdemokratiske Arbejderparti,⁷³ idet det om foreningens formål bl.a. hed “... at samle de fra Statsstyrelsen udelukkede og med Hensyn til politiske Rettigheder tilsidesatte til fælles Anstrængelser for Udvidelsen af deres Rettigheder”. Det blev gentaget i lovene for Det socialdemokratiske Forbund” fra 1878.⁷⁴ Det var udvidede rettigheder, der stod i centrum.

Det er da også ganske illustrativt, at *Social-Demokraten* den 4. februar 1877 forud for et møde på Fælleden i anledning af den voksende arbejdsløshed skrev:

“Kan det bevises, at et aldeles usædvanligt Antal Arbejdere gaar ledige og derfor lider Nød, da er det Statens Pligt at forskaffe dem Brød og Husly uden at plyndre dem for deres faa Rettigheder, uden at kvæle deres Friheds- og selvstændighedsfølelse!”

Det var staten, der skulle påtage sig en

pligt, uden at det skulle berøve arbejdernes deres borgerlige rettigheder.

Da man i 1891 gennemførte loven om alderdomsforsørgelse, var der dem, som gerne havde set en forsikringsordning. For dem var en ret til ydelse udenfor fattiglovens ramme betinget af en betaling – “noget-for-noget”, men for andre kunne det “noget”, der skulle ydes til gengæld, være krav til modtagerens forudgående “værdighed”. Den, der havde udøvet en vanærende handling, havde ført et uordentligt og ødselt levned, havde gjort sig skyldig i løsgængerier eller betleri eller indenfor de sidste ti år havde oppebåret fattighjælp, var udelukket fra alderdomsunderstøttelse uden fattighjælps virkning. Der blev altså stillet krav til den forudgående vandel som et vilkår for retten; men det handlede ikke om en bestemt adfærd her og nu som betingelse for at oppebære hjælp. Det drejede sig om konsekvenserne af at have oppebåret hjælp, og det drejede sig om at tilskynde til en livførelse udenfor fattigvæsenet, en livsførelse hvilende på selvforsørgelse. Det handlede om grundlovens basale forudsætning.

Socialdemokratiet var i begyndelsen modstander af disse værdighedsbestemmelser, bl.a. fordi de svækkede partiets vælgertilslutning. Senere lå partiets ideologiske position – ikke mindst som formuleret af K.K. Steincke – så udpræget på rettigheder, men samtidig spillede billedet af “den hæderlige arbejder” fortsat en stor rolle.

“Den hæderlige arbejder” er en klassisk størrelse i socialdemokratisk tænkning:

“Fattigvæsenet, Ladegaarden, Tvangsarbejds-Anstalterne, der medfører fuldkommen U-selvstændighed og Tabet af alle borgerlige rettigheder, kan være et passende Tilflugtssted for dovne Individuer, der kun ligger Samfundet til Byrde, men det er en skændig Mis-handling, en nederdrægtig Haan at byde en saadan Hjælp til den hæderlige Arbejder, der har slidt i Andres Tjeneste og til Andres Fordel i Aaringer, og som er villig til fremdeles at slide, naar han blot kan faa Arbejde.”⁷⁵

Ovenfor er der bl.a. lagt vægt på IAA-sektionens provisoriske program og Peter Knudsens gengivelse. Niels Finn Christiansen⁷⁶ har gengivet endnu en tolkning hentet fra DsF’s formand og næstformand, der i 1901 skrev:

“Sammenlignet med andre Lande indtager Danmark en meget respektabel Stilling med Hensyn til vore Organisationers Størrelse. Den er gennem Aarene blevet en Stormagt, men denne Stilling forpligter. Vi maa ikke glemme Internationales Devise “Ingen Rettigheder uden Pligter og ingen Pligter uden Rettigheder”. De organiserede Arbejdere kræver deres Ret overfor Samfundet og overfor den enkelte Person, de vil derfor ogsaa sætte en Ære i paa ethvert Punkt at gøre deres Pligt.”⁷⁷

Med fuld ret kommenterer Niels Finn Christiansen, at denne tolkning “handler om og retter sig til kollektivet og ikke til den enkelte, og den er ikke et forsøg på at begrunde en disciplinering af arbejderne endsige legitimere nedskæringer eller stramninger af betingelserne for at få del i velfærden”.⁷⁸

Nutidens socialdemokratiske politikere spejler, skriver Niels Finn Christiansen en “forkert og respektløs omgang med historien ... en bevidst eller ubevidst glemksomhed. Begge dele er lige utilgivelige”. Jeg kan dårligt være mere enig.

Tilbage til Steincke-Stauning perioden?

Noget kunne tyde på, at Mette Frederiksen accepterede, at den med de røde faner nok ikke holdt vand. Derfor forskød hun arveladeren til den Steincke-Stauningske periode i mellemkrigstiden. Spørgsmålet er så, om det er korrekt.

Datidens fire partier var grundlæggende enige om, at den enkelte – så vidt muligt – var moralsk forpligtet til at forsørge sig og sine ved sit arbejde – grundlovens krav.⁷⁹

Kun Højre (fra 1915 Det konservative Folkeparti) og Venstre udtrykte markant

mistro til modtagerne. Således lød det i de konservatives 1933-program, at det var en opgave at sikre

“En social Lovgivning, der i videste Omfang baseres paa Hjælp til Selvhjælp. I Sammenhæng hermed en Afvikling af Princippet: Understøttelse uden Modydelse, som er moralsk ødelæggende for Nationens Ungdom, og som Landet økonomisk ikke kan bære”.⁸⁰

Venstreflertallet i Invaliditets- og Alderdomsforsikringskommissionens betænkning fra 1915⁸¹ argumenterede for en forsikringsordning, bl.a. fordi alderdomsforsørgelsesloven “i voksende Grad har forandret den brede Befolknings Tænkemaade med Hensyn til Individets Pligter overfor Spørgsmålet om at hjælpe sig selv”. En forsørgelsesordning svækkede m.a.o. den individuelle ansvarlighed. Pligt skulle gå forud for ret, og man skulle være sig for at udvikle forsørgelsesordninger, der kunne svække individernes pligt til at forsørge sig selv. Flere venstrefolk frygtede, at alle ville blive “Malkeapparater paa Statens store Lege-me”.⁸² Var der nogen, der sagde ‘krævementalitet’?

Der var også socialdemokratisk bekymring. Således sagde redaktøren af Horsens Social-Demokrat på et hjælpekassemøde i 1917:⁸³

“Det er uheldigt at opdrage flere og flere Tusinder af dette Lands Befolkning til at henvende sig til offentlige Institutioner for enten i Form af Penge eller Mærker at opnaa Hjælp som Supplement til den Understøttelse, de faar, eller til den Arbejdsindtægt, de har. Det fører uhyre let til demoraliserende Virkninger ... ogsaa dertil, at adskillige søgte og krævede Hjælp under Henvisning til, at naar andre kunde faa, kunde de vel ogsaa.”

I begyndelsen af 1940'ernes understregede den fremtrædende venstremand Thorkil Kristensen, at man for at undgå svækkelse af initiativ og ansvarsfølelse måtte sikre, at

den ret, den enkelte havde, var betinget af, at vedkommende til gengæld “opfyldte sin Pligt til at gøre Nytte efter Evne overfor det Samfund, der tilsiger Borgerne sin Støtte i Trangstilfælde”, og det betød “Arbejdspligt”.⁸⁴

I det socialdemokratiske valgprogram fra 1934, *Danmark for Folket*,⁸⁵ var der ingen antydninger af “pligt-og-ret”-metaforen. Partiet havde i høj grad endosseret Steinckes rettighedsprincip.

K.K. Steinckes synspunkter

Under titlen “Almisse eller Rettigheder” præsenterede den daværende fattighedsinspektør på Frederiksberg, senere justits- og socialminister K.K. Steincke i 1912 sine overvejelser om en række grundlæggende socialpolitiske problemer.⁸⁶

Blev hjælpen ydet under sådanne former, at modtageren først skulle knække sin selvfølelse, ville den ufejlsbarlig sløve selvbevidstheden, følelsen af at være en uafhængig og selvstændig personlighed.⁸⁷ Uafhængighed og selvstændighed var værdier, Steincke og Socialdemokratiet delte med de borgerlige partier.

Statens opgave var ikke barmhjertighed.⁸⁸ Dens opgave lå i at fastlægge borgernes rettigheder. Staten som den kærlige velgører, der uddelte milde gaver, var en fundamental misforståelse. Staten var magten, og lovene var udmøntningen af de herskendes opfattelse af “retten”. Socialdemokratiet skulle vedvarende stille krav til retsstaten om rettigheder – ikke som en nådegave, men som en soleklar ret begrundet i en bunduretfærdig fordeling.

Skulle selvstændighedsfølelsen og karakteren styrkes, var det nødvendigt, at den enkelte blev tillagt rettigheder over for det offentlige, egentlige retskrav, hvis indfrielse alene hvilede på forud definerede betingelser og ikke på et vilkårligt skøn.⁸⁹

“Ved Retsprincippet ... forstaar jeg det Princip, at Hjælpen saa vidt muligt tilstaas som en

egentlig Ret for den trængende overfor det offentlige, et bestemt afgrænset, men gennemtvungeligt Retskrav, hvis Opfyldelse alene er afhængig af de i Forvejen fastsatte Betingelsers Tilstedeværelse og ikke af et senere vilkaarligt Skøn fra den ene eller den anden Myndigheds Side.”

Der var således ikke tale om en ubetinget ret. Det var et krav, at “de i Forvejen fastsatte Betingelser” var opfyldt. Modstykket var da, at den enkelte vidste, at han ikke havde krav på mere, end den forud afgrænsede ret hjemlede og derfor måtte klare sig med det, han fik. Rettighedskravet havde således to sider.

Steinckes tanker blev yderligere udfoldet i et stort værk fra 1920.⁹⁰ Tanken om frivillig forsikring var for Steincke af stor etisk værdi, fordi det var vigtigt, at “enhver Borger gør, hvad han kan for at holde sig selv oppe”.⁹¹

Der var, når det drejede sig om “at holde sig selv oppe”, kun gradforskelle mellem en “borgerlig” og en socialdemokratisk holdning.

Pligtbegrebet henviste i Steinckes verden først og fremmest til den private individuelle og gensidige forsørgelsespligt: pligten til at sørge for sig selv, mandens pligt til at forsørge sin hustru, hustruens pligt til at forsørge sin mand, pligten til at forsørge egne børn, forsørgelsespligten overfor stedbørn og adoptivbørn.⁹² “Ret-og-pligt” havde derimod det offentlige, når det drejede sig om “at undersøge, overveje og kontrollere den fattigunderstøttedes hele Liv og Færd”. Steincke afsluttede sine ræsonnementer over forsørgelsespligten med konstateringen:

“Lad de usociale mærke Følgerne af deres Ansvarsløshed, men lad saa ogsaa dem, der i Efterslægtens og Samfundets Interesse tager Byrderne, Pligterne og Kampen op, mærke, at Samfundet ser dette, forstaar det og vurderer det – saavidt, d.v.s. i den ringe Udstrækning Samfundet overhovedet vil kunne tæn-

kes under det raadende økonomisk-politiske System at ville træde til.”⁹³

Som de fleste andre i tiden mente han, at man skulle skelne mellem dem, der ville, men ikke kunne finde arbejde, og dem, der kunne, men ikke ville arbejde. Derfor ønskede han et todelt sikringssystem. Den ene del var socialforsikringerne og den anden del var den sociale forsorg – socialpolitikens bundkar.

Socialdemokratiet gjorde ikke i mellemkrigstiden brug af “pligt-og-ret”-metaforen. Den optræder kun indirekte i form af værdighedsbestemmelserne som udtryk for partiets knæsatte opfattelse af “den hæderlige arbejder”. Eller med Steinckes ord det “fuldtud hæderlige Menneske med en god Vilje og de bedste Forsætter” som en modsætning til “den sløje Karakter, den energiløse, uden Vilje, Selvfølelse eller Grundsætninger”.⁹⁴ Det er formuleringer, man også finder i borgerlige kredse.

Socialdemokratiet var i grundlæggende overensstemmelse med de øvrige partier om fastholdelse af den enkeltes pligt til at forsørge sig selv og sine, dvs. grundlovens forsørgelsesparagraf.

Bevægelse mod velfærdsstaten

Da den socialdemokratiske arbejds- og socialminister Hans Hedtoft-Hansen i september 1945 gennemførte en eftergivelse af de fleste former for retsvirkninger, som knyttede sig til kommunehjælpen, spejlede debatten et forstærket krav om en ophævelse af alle former for deklassering. Det peger frem mod velfærdsstaten.

De fire gamle partier var fortsat bærere af det gamle skel mellem de værdigt og ikke-værdigt trængende. Alle var enige om, at svingagtige personer skulle deklasseres. Det var et indgroet træk ikke blot i de borgerliges argumentation, men også hos Hans Hedtoft-Hansen. Socialdemokratiets formand drog stadig skel mellem dem, det var rigtigt at række en hjælpende hånd, og den

lille gruppe af “solderister og uforbederlige”; men partiet så eftergivelsesforslaget som et første, forsigtigt skridt frem mod en forsorgslovgivning, som en gang for alle ophævede kommunehjælpens retsvirkninger.

Socialdemokratiets ordfører, W. Villumsen, mente, at udviklingen kun kunne gå i én retning – frem mod flere betingelsesløse sociale rettigheder – en velfærdsstat i svøb.⁹⁵

Pligten og ansvarsfølelsen var i højere grad et anliggende for de borgerlige partier. Det var ikke en tilfældighed, at Steincke skelnede mellem dem, der anså den enkelte for fuldt ud ansvarlig for sin skæbne – de borgerlige partier, og dem, der “for vide Kredse af Befolkningen” så skæbnen som “i Forvejen statistisk givet”. På den anden side betød det langt fra, at man lod “haant om Opdragelsens og Karakterudviklingens store Betydning, om Forsøgene paa at højne Individet moralsk og kulturelt”, men der var forskelle, som indebar en forskellig stillingtagen til det offentlige forsørgelsesvæsens ordning.⁹⁶

Det var forsørgelsespligten som generel norm, der lå i datidens “ret-og-pligt”, og deri var der intet specielt socialdemokratisk. Når det drejede sig om pligt og ansvar som individuelt disciplineringsmiddel, var det en sag for de borgerlige partier.

Derfor har den nye socialdemokratiske retorik ej heller sin rod i mellemkrigstiden.

Velfærdsstaten

Vi har flere gange set på værdighedsbestemmelserne. De stod med udviklingen af velfærdsstaten for fald.⁹⁷ Bestemmelsen om fængselsstrafs virkning var blevet ophævet i 1951.⁹⁸ Da socialministeren fremsatte sit forslag til lov om folkeforsikring,⁹⁹ var bestemmelserne om fattighjælpsvirkninger fastholdt for invaliderentemodtagere. Det gjaldt også folkepensionister, hvor også bestemmelsen om det “forargelige levned” var fastholdt; men de forsvandt under Folke-

tingets behandling. Der skulle ikke længere skelnes mellem værdig og ikke-værdig trang. Der skulle ikke deklasseres.

Med forsorgsloven af 1961 forsvandt de sidste deklareringsbestemmelser. De sidste rester af de nedarvede værdighedsbestemmelser, som dannede grundlag for opdelingen i særhjælp, kommunehjælp og fattighjælp faldt endegyldigt bort. De tre hjælpearter blev nu erstattet af én hjælpeart uden tab af valgret og valgbarhed. Retsvirkningerne hørte fortiden til.^{100 101}

Selvsagt lå der også i de frivillige forsikringsordninger et disciplinerende element. Ikke for den enkelte, men for kollektivet. Også de forsvandt under opbygningen af velfærdsstaten. I 1967 mistede arbejdsløshedsforsikringen stort set sin forsikringskarakter og blev en social sikringsordning med øremærket bidragsbetaling.¹⁰² Staten overtog den marginale risiko. Stigende arbejdsløshed ville derfor ikke længere betyde, at kasserne enten skulle reducere deres formuer eller hæve medlemsbidragene.

Også sygeforsikringen forsvandt og blev erstattet af den offentlige sygesikring.¹⁰³

“Jo mere det erkendes, at samfundet har et ansvar for de samlede sociale og sundhedsmæssige foranstaltninger, jo mere synes det nærliggende, at administrationen heraf søges samlet, at ydelserne automatisk stilles til rådighed for hele befolkningen, og at udgifterne finansieres på samme måde som udgifterne ved samfundets øvrige foranstaltninger, altså gennem skatter og afgifter, der afpasses efter den enkeltes betalingssevne.”

Det individuelle ansvar blev nedtonet til fordel for det kollektive.

Velfærdsstaten var nu udmøntet i et system, hvor de sociale ydelser stort set blev finansieret gennem beskatning fastlagt ud fra skattepolitiske synspunkter, mens ydelserne blev fordelt efter socialpolitiske principper. Mellem de to ting var der ingen sammenhæng. Det var ikke bidraget, der bestemte, hvad den enkelte fik. Nogle ville

over livsløbet få mere, andre mindre og atter andre det samme, som de selv havde bidraget med. I mange ordninger kunne borgeren oppebære ydelser uden overhovedet at have betalt skat eller have været erhvervsaktiv. Ydelse og nydelse var blevet *afkoblet*. I princippet kunne der derfor gives *“noget-for-ingenting”* – og det endda helt uden hensyn til værdighed og vandel. Der blev ikke stillet krav til den enkeltes gøren og laden hverken i fortid, nutid eller fremtid.

Konklusion

Det fundamentale brud ligger i overgangen fra princippet om *“noget-for-ingenting”* til princippet om *“noget-for-noget”* eller *“pligt-og-ret”*-princippet.

Det var med megen tøven Socialdemokratiet betrådte denne vej, men gradvis konverterede partiet og har siden heroisk søgt at vise, at det nye mantra repræsenterer den socialdemokratiske idéarv. Konvertitter vil gerne kunne henvise til egen fortid – også selv om henvisningen er forkert.

Jeg har søgt at vise, at der ikke er nogen sammenhæng til Internationales gamle krav, og at der ikke i mellemkrigstiden er belæg for at hævde, at de nye paroler modsvare Steincke-Stauning-tidens tænkning. Vel var der enighed om pligten til selvforsørgelse, men det var i grundlovens forstand – et generelt krav, der blev bakket op af samtlige partier. Det var ikke noget, socialdemokrater havde patent på. Når talen drejede sig om individuelle pligter og personligt ansvar, var det primært de borgerlige partier, der var på banen.

Ser man så på de grundlæggende principper bag den klassiske velfærdsstat og antager, at de spejler en socialdemokratisk ideologi, er der med understregningen af *“pligt og ret”* tale om et ideologisk brud. Hvis man omvendt – og historisk ukorrekt – hævder, at *“pligt-og-ret”*-metaforen har rod enten i den tidlige arbejderbevægelse eller i mellemkrigstiden, må man konstatere, at

den klassiske velfærdsstat har været et misfoster.

Jeg skal være den første til at erkende, at der kan være begrundelser for det ideologiske brud, men at det skal hænges op på en efter min opfattelse fejlagtig læsning af historien, bryder jeg mig ikke om.

Noter

1. Jørn Henrik Petersen 2014, *Pligt & Ret, Ret & Pligt. Refleksioner over den socialdemokratiske idéarv*, Syddansk Universitetsforlag, Odense.
2. Artiklen omhandler ikke i nævneværdig grad andre partiers holdninger, da det er den socialdemokratiske ideologi, der er i fokus.
3. Folketingstidende 1988/89, tillæg A: 3597-3608, Folketingets Forhandlinger: 4709-4755, 10954-10965.
4. Folketingstidende 1988/89, tillæg A: 5977-5996; Folketingets Forhandlinger: 10689, 11123-11156.
5. Folketingstidende 1989/90, tillæg A: 1661-1680; Folketingets Forhandlinger: 1422-1424, 1834-1859, 10822-10829, 11191-1192; tillæg B: 1717-1734; tillæg C: 955-960.
6. Socialministeriet 1990, *Der er brug for alle. Nye veje til nye muligheder*, København.
7. Folketingstidende 1990/91, tillæg A: 319-326. Folketingets Forhandlinger: 40-41, 531-546, 7089-7100, 7516; tillæg B: 1519-1543; tillæg C: 895-896.
8. Folketingstidende 1991/92, tillæg A: 6795-6800; Folketingets Forhandlinger: 10120-10142, 10434-10435, 10884; tillæg B: 2767-2770; tillæg C: 1405-1408; 1411-1414.
9. Folketingstidende 1991/92, Folketingets Forhandlinger: 10126.
10. *En ny start, regeringsgrundlag*, januar 1993.
11. *Fælles fremtid, regeringsgrundlag*, september 1994.
12. *Godt på vej. Danmark i det 21. århundrede, regeringsgrundlag*, marts 1998. Se også *Supplerende regeringsgrundlag. Fremgang, velfærd og nye udfordringer*, oktober 2000.
13. “Det hævdes ofte, at det økonomiske sikkerhedsnet er blevet en hængekøje for passiv forsørgelse. Spørgsmålet er i høj grad, om vi kan og skal stramme nettet op, så det mere får karakter af et springbræt”, *Velfærd med Vilje. Debatoplæg om Fremtidens Velfærdssamfund 1995*: 8.
14. Gordon Brown 1994, “The Politics of Potential: A New Agenda for Labour” i D. Miliband (ed.), *Reinventing the Left*, Oxford: 113-122.
15. Socialdemokratiet 1996, *Fælles fremtid – fælles*

- mål. Socialdemokratiets arbejdsprogram 1996-2000.
16. Folketingstidende 1992/93, tillæg A: 10023-10054; Folketingets Forhandlinger: 9173-9177, 10068-10091, 12009-12014; tillæg B: 3309-3326, 3461-3468; tillæg C: 1763-1774.
17. Folketingstidende 1992/93, Folketingets Forhandlinger: 10089.
18. Folketingstidende 1995/96, tillæg A: 209-210; Folketingets Forhandlinger: 57-58, 341-343, 2001, 2347; tillæg B: 115-116; tillæg C: 230.
19. Velfærd med Vilje. Debatoplæg om Fremtidens Velfærdssamfund 1995, København.
20. "Opgør med forsørgerkulturen" 1995, Politiken den 11. december; "Marianne Jelved gør op med forsørgerkultur" 1996, Jyllands-Posten, den 11. september; "De radikale kræver opgør med tilskuds-Danmark" 1996, Berlingske Tidende den 11. september; "Jelved bryder middelklasse-tabu" 1996, Berlingske Tidende, den 12. september.
21. "Middelklassen er kittet i velfærdsstaten" 1996, Politiken den 6. september. "Tilbage til Stauning" 1996, Politiken den 6. september; se også "Solidariteten har en pris" 1996, Aktuelt den 7. september.
22. "Nu skal sårene heles" 1996, Jyllands-Posten, den 8. september.
23. "Solidariteten har en pris" 1996, Aktuelt, den 7. september.
24. Loven blev behandlet sammen med lov om social service, der erstattede bistandsloven, og lov om retssikkerhed, se Folketingstidende 1996/97, tillæg A: 5009-5081; Folketingets Forhandlinger: 6072-6104, 7861-7879, 8297-8301; tillæg B: 1242-1253, 1432-1435; tillæg C: 859-876.
25. Det skal dog ikke forbises, at bistandsloven samtidig blev afløst af lov om social service, som i nogen grad videreførte bistandslovens principper. Her nød hensynet til den enkeltes ressourcer fremme på bekostning af kravet om aktivering. Hvor aktivloven fremhævede ret og pligt, var det omsorg, pleje og støtte, der var centrum i serviceloven. Samtidig gennemførtes loven om retssikkerhed med betoning af borgerens krav på retsbeskyttelse.
26. Karen Jespersen 1999, Opgør med den nye fattigdom, København: 9-22.
27. "Unge socialdemokrater står bag teser" 2008, Politiken den 30. marts; "Danskerne har ikke fået mere frihed" 2008, Jyllands-Posten den 30. marts.
28. Socialdemokraterne 2007, Velfærd – de næste skridt, København.
29. Anders Kronborg, Jens Jonatan Steen & Peter Hummelgaard Thomsen 2008, "29 velfærdspligter", Politiken den 21. januar.
30. "Mette Frederiksen spiller ny melodi i Socialdemokratiet: Pligter er vigtigere end rettigheder" 2008, Jyllands-Posten den 30. marts; "Ugens debat: Ret og pligt: Mette med F. som i Kennedy" 2008, Information den 6. april
31. Mette Frederiksen understregede dog, at tese-papiret var sanktioneret af den øvrige socialdemokratiske ledelse. Der var dog ikke ubetinget begejstring hos Helle Thorning-Schmidt, der på et spørgsmål om, hvorvidt hun var enig med de mange, der mente, at teserne repræsenterede en tilbagevenden til mere traditionelle socialdemokratiske dyder, svarede: "Jeg kan i hvert fald ikke forstå, at de siger det, for vi siger jo klart og tydeligt, at frihed er det vigtigste af alt. Vi siger, at rettigheder er meget vigtige".
32. Socialdemokraterne og Socialistisk Folkeparti 2011, Fair løsning 2020 – sammen om Danmark, København (den 16. maj). Det principielle synspunkt blev udmøntet i en konkret sammenhæng vedrørende socialt bedrageri.
33. "Man skal altså yde, før man kan nyde" 2011, Jyllands-Posten den 1. december.
34. "Statsministeren går til kamp mod de arbejds-sky" 2011, Kristeligt Dagblad den 1. december.
35. Spm. nr. US 39, Folketingets 20. møde, onsdag den 30. november 2011.
36. "Man skal altså yde, før man kan nyde" 2011, Jyllands-Posten den 1. december.
37. "Gør din pligt – kræv din ret" 2011, Jyllands-Posten den 30. november.
38. "Politisk opgør med krævementaliteten" 2011, Berlingske Tidende den 30. november.
39. "Stemplet af Hækkerup" 2011 Politiken den 4. december; se også "Ministermisbrug" 2011, Politiken den 5. december 2011; Karen Hækkerup, "Vi skal alle yde efter evne" 2011, Information den 9. december.
40. Karen Hækkerup, "Lad os få et opgør med krævementaliteten" 2011, Politiken den 5. december.
41. "Der er sket et normskred blandt unge" 2011, Information den 3. december.
42. "Tvang skal få unge ledige i uddannelse" 2011, Berlingske Tidende den 4. december; "Skyklapper og ideologiske dogmer skal væk" 2011, Berlingske Tidende den 4. december.
43. "Skyklapper og ideologiske dogmer skal væk" 2011, Berlingske Tidende den 4. december.
44. Thor Möger Pedersen 2012, "En skattereform til dem der trækker læsset", Berlingske Tidende den 18. januar.
45. Karen Hækkerup 2012, "Prioritering skal sikre velfærden", Jyllands-Posten den 15. marts.
46. Socialdemokraterne 2012, Danmark herfra til

- år 2032, København. Debatoplægget blev diskuteret i "Socialdemokraterne: Pligten kalder" 2012, Jyllands-Posten den 9. marts; "Velfærd til debat" 2012, Jyllands-Posten den 11. marts.
47. Socialdemokraterne 2012, Vi bygger fremtidens Danmark, København.
48. "Rødt angreb på velfærdsstaten" 2012, Jyllands-Posten den 26. marts; "En alvorlig systemfejl i velfærdsstaten" 2012, Jyllands-Posten den 26. marts; se også "Er S i færd med et selvopgør?" 2012, Jyllands-Posten den 27. marts.
49. "Vi må udfordre staten" 2012, Weekendavisen den 4. april.
50. Om det er en korrekt beskrivelse af det unge Socialdemokratis statsopfattelse er mere end tvivlsomt, se Jørn Henrik Petersen 2014, Pligt & Ret, Ret & Pligt. Refleksioner over den socialdemokratiske idéarv, Odense: 207-224.
51. "Professor: S afvikler velfærdsstaten" 2012, Fyens Stiftstidende den 25. marts; "Ret og pligt er bare socialdemokratisk fernis" 2012, Fyens Stiftstidende Fokus den 25. marts; "Ret og pligt er ikke pisk" 2012, Information den 27. marts.
52. Jf. også Jørn Henrik Petersen 2012, "Velfærdsstatens dilemmaer", Berlingske Tidende den 4. april; Jørn Henrik Petersen 2012, "Om bedsteforældre som historiske kilder", Berlingske Tidende den 26. juni.
53. Mette Frederiksen 2012, "Ret og pligt skal tilbage i balance", Politiken den 23. maj.
54. "Opsang til centrum-venstre" 2012, Jyllands-Posten den 24. februar; jf. "Gidsler af den socialdemokratiske arv" 2013, Berlingske Tidende, Politiko den 2. marts.
55. "Pligten kalder" 2013, Politiken den 10. marts.
56. Mette Frederiksen 2012, "Ret og pligt skal tilbage i balance", Politiken den 23. maj.
57. "Ret og pligt er bare socialdemokratisk fernis" 2012, Fyens Stiftstidende den 25. marts.
58. "Vi må udfordre staten" 2012, Weekendavisen, den 4. april; se også Jørn Henrik Petersen, "Om bedsteforældre som historiske kilder" 2012, Berlingske Tidende den 26. juni.
59. Karl Marx, "Inaugural Address of the Working Men's International Association", Marx-Engels, Collected Works, vol. 20, Marx and Engels September 1864-July 1868, London 1985: 5-13.
60. Karl Marx, "Provisional Rules of the Association", Marx-Engels, Collected Works, vol. 20, Marx and Engels September 1864-July 1868, London 1985: 14-17.
61. ... that the struggle for the emancipation of the working classes means not a struggle for class privileges and monopolies, but for equal rights and duties and the abolition of all class rule.
62. They [medlemmerne af komiteen] hold it the duty of a man to claim the rights of a man and a citizen, not only for himself, but for every man who does his duty. No rights without duties, no duties without rights.
63. <http://www.marxists.org/history/international/iwma/documents/1864/rules.htm>.
64. ... that it [dvs. Arbejderassociationen] acknowledges no rights without duties, no duties without rights.
65. "IAA's generalstatutter og reglementariske bestemmelser i dansk oversættelse", i Gerd Callesen & Hans-Norbert Lahme 1978, Den danske arbejderbevægelses programmatisk dokumenter og love (1871 til 1913), Odense: 10-15.
66. Denne formulering stod som "motto" for Socialisten.
67. "Udkast til Love for den demokratiske Arbejderforening", i Gerd Callesen & Hans-Norbert Lahme 1978, Den danske arbejderbevægelses programmatisk dokumenter og love (1871 til 1913), Odense: 24-29.
68. "IAA-sektionens provisoriske program (1872)" i Gerd Callesen & Hans-Norbert Lahme 1978, Den danske arbejderbevægelses programmatisk dokumenter og love (1871 til 1913), Odense: 20-23.
69. Peter Knudsen 1883-1884, "Socialismen i Danmark. En kort historisk Oversigt over Udviklingen af det socialistiske Bevægelse i Danmark", i Hans-Norbert Lahme (red.) 1983, P. Knudsen – Bidrag til hans politiske biografi. Analyser og dokumenter", Odense .
70. Tanken findes i øvrigt tidligere, nemlig i Kjøbenhavns Arbejderforening, hvis love og formålsparagraf fra 1865 indeholder den formulering, at "... enhver til Formue, Fødsel, Opdragelse eller andre ydre Forhold knyttet Forret bør ophæves, og kun den personlige Dygtighed bestemme Enhvers Stilling i Samfundet", se "Kjøbenhavns Arbejderforenings Love og Formålsparagraf" 1865, i Gerd Callesen & Hans-Norbert Lahme 1978, Den danske arbejderbevægelses programmatisk dokumenter og love (1871 til 1913), Odense: 8-9.
71. "Manifest fra de frie Fagforeningers Centralbestyrelse i København" 1874, i Gerd Callesen & Hans-Norbert Lahme 1978, Den danske arbejderbevægelses programmatisk dokumenter og love (1871 til 1913), Odense: 30-33.
72. "Socialdemokratisk Samfunds Program" 1875, i Gerd Callesen & Hans-Norbert Lahme 1978, Den danske arbejderbevægelses programmatisk dokumenter og love (1871 til 1913), Odense: 45-47.
73. "Love for det socialdemokratiske Arbejderparti" 1876, i Gerd Callesen & Hans-Norbert Lahme

- 1978, Den danske arbejderbevægelses programmatisk dokumenter og love (1871 til 1913), Odense: 56-60.
74. "Love for Det social-demokratiske Forbund" 1878, i Gerd Callesen & Hans-Norbert Lahme 1978, Den danske arbejderbevægelses programmatisk dokumenter og love (1871 til 1913), Odense: 65-68.
75. Social-Demokraten den 4. februar 1877.
76. Niels Finn Christiansen 2014, "Ret og pligt i den socialdemokratiske arbejderbevægelses idearv", Arbejderhistorie juli 2014, 1: 1-6.
77. Jens Jensen & Martin Olsen 1901, Oversigt over Fagforeningsbevægelsen i Danmark, København.
78. Forholdet mellem ret og pligt har altid spillet en rolle i fagbevægelsens tænkning. Det er ikke udfoldet i denne artikel, der har fokus på "pligt-og-ret" på det individuelle plan, dvs. "pligt-og-ret" som adfærdsnorm i en bestræbelse på individuel disciplinering.
79. 1866-grundlovens § 84: Den, der ikke selv kan ernære sig eller Sine, og hvis Forsørgelse ikke paa-ligger nogen Anden, er berettiget til at erholde Hjælp af det Offentlige, dog mod at underkaste sig de Forpligtelser, som Lovene herom paabyde. 1915-grundlovens § 82 var stort set enslydende.
80. Det konservative Folkeparti, 1933-program.
81. Betænkning afgivet af invaliditets- og aldersforsikringskommissionen med bilag 1915, København.
82. Rigsdagstidende 1921/22, Folketingets Forhandlinger: 4681.
83. Citeret efter K.K. Steincke 1920, Fremtidens Forsørgelsesvæsen, København: 166-167.
84. Thorkil Kristensen 1941, "Vor Socialpolitik i Støbeskeen. I, II og III", Jyllandsposten, den 27., 28. og 29. juli.
85. Danmark for Folket, for Arbejde, Brød og Frihed, København 1934.
86. K.K. Steincke 1912, Almisse eller Rettigheder, København.
87. K.K. Steincke, op. cit.: 95.
88. K.K. Steincke 1913, "Principiell eller opportunistisk politik V", Socialisten, 11: 5-6.
89. K.K. Steincke, op.cit., note 75: 115.
90. K.K. Steincke 1920, Fremtidens Forsørgelsesvæsen i Danmark, Indenrigsministeriet, København.
91. K.K. Steincke, op.cit.: 15.
92. K.K. Steincke, op. cit.: 55 ff.. Se især kapitel 24 p. 287 ff. "Om offentlig eller privat forsørgelsespligt".
93. K.K. Steincke, op.cit.: 312. Se også p. 517.
94. K.K. Steincke, op.cit.: 174.
95. Om eftergivelsesdebatten, se Søren Kolstrup 2012, "Den offentlige forsorg" i Jørn Henrik Petersen, Klaus Petersen & Niels Finn Christiansen, Dansk Velfærdshistorie bind 3, Velfærdsstaten i støbeskeen, Syddansk Universitetsforlag, Odense: 171-173.
96. K.K. Steincke, op.cit.: 10.
97. Betænkning (nr. 228) om invalideforsikringen afgivet af invalideforsikringskommissionen af 1956, 1959, København: 48-52.
98. Lov nr. 286 af 18. juni 1951 om ændring af reglerne om fortabelse af rettigheder som følge af straf.
99. Folketingstidende 1959/60, tillæg A: 1633-1694; Folketingets Forhandlinger: 1837-1848, 2122-2158, 5633-5654, 5922-5925; tillæg B: 1073-1164, 1527-1528; tillæg C: 853-890.
100. Folketingstidende 1960/61, tillæg A: 257-368; tillæg B: 685-718; Folketingets Forhandlinger: 502-513, 698-736, 3459-3479, 3801-3802; tillæg C: 405-462.
101. Tilbagebetaling kunne dog stadig komme på tale, hvis den pågældende senere oplevede urimelige økonomiske fordele, eller hvis der var tale om svig, bortødslen af hjælp, uordentlig livsførelse, arbejdsvægring og forsømmelse af forsørgerpligten. Folketingstidende 1966/67 2. samling, tillæg A: 1183-1226; Folketingets Forhandlinger: 60-68, 710-741, 1659-1687, 1731; tillæg B: 57-66; tillæg C: 165-174. Folketingstidende 1966/67 2. samling, tillæg A: 1218.
102. Folketingstidende 1970/71, tillæg A: 2433-2474; Folketingets forhandlinger: 2785-2795, 3412-3452, 7066-7094, 7196; tillæg B: 2217-2318; tillæg C: 1007-1024. Se også "Lov om offentlig sygesikring" 1971, Sygekassetidende 75, 2: 29-41; 75, 3: 57-65; 75, 6: 141; 75, 7: 170-174.

Abstract

Jørn Henrik Petersen: Obligations and rights in the ideational heritage of the social democratic labour movement. *Arbejderhistorie* 3/2014, pp. 3-25.

The principle of "obligations and rights", the principle of quid pro quo, has gained a foothold in Danish social democratic thinking and leading social democrats have argued first that it goes back to the statement of the general rules of the first International Workmen's Association that the Association ac-

knowledges no rights without duties, no duties without rights and second that it mirrors social democratic reasoning in the interwar-period.

The paper first unfolds the introduction of the quid pro quo principle by the right wing parties and the gradual and hesitant acceptance by the social democrats. When the principle was accepted, however, the social democratic led governments of the 1990s made strongly use of the principle as a basis for legislation on activation.

In 1995 an internal party commission tried to demonstrate the principle as founded in traditional social democratic ideas. This was followed by strong arguments in favour of the principle presented by the social democratic prime minister of the day at the party congress in 1996.

In 2008 a leading social democrat formulated 10 social democratic theses for a better Denmark stating among other things that duties were more important than rights.

When the Social Democrats returned into office in 2011an intensive ideological debate followed. It was caused by an example presented to the media of a woman who had collected cash benefits for almost 20 years. The answer given by the spokesmen of the party was mainly in terms of the principle of “duties and rights” strongly urged to represent classical social democratic thinking.

The paper is concerned with the question whether the principle of “duties and rights” and its corollaries represent a new social democratic ideology or mirrors the party’s ideational heritage.

The paper shows that the interpretation of the day of the dictum of the 1. International meant a struggle between “the man with rights devoid of duties” and “the man with duties devoid of rights”. The dictum had to do with the struggle between classes, whereas

the contemporary use has to do with disciplining single individuals.

The interwar period was characterised by mutual agreement across the parties that the individual had a duty to provide for himself and his family. This was not a social democratic view. On the contrary the social democrats argued in favour of a principle of rights. Arguments in favour of duties and responsibilities at the individual level were primarily promoted by the right wing parties.

Finally, it is demonstrated that the building up of the welfare state was accompanied by abolition of all criteria of deservingness and legal effects of collecting cash benefits. In addition the existing insurance arrangements were changed so that they were tax-financed. In short the welfare state relied on a principle of “something for nothing”.

If the basic principles of the classical welfare state mirrored a social democratic ideology the acceptance of the principle of quid pro quo marks an ideological break. If on the contrary it is – historically false – maintained that the “duty-and-right”-metaphor has its origin in the thinking of the early labour movement or in the interwar Stauning-period, the classical welfare state appears as a monstrosity.

When contemporary social democratic leaders argue that their use of the “duty-and-right”-metaphor is anchored in the social democratic heritage it mirrors a false and disrespectful interpretation of history. Whether this represents a conscious or unconscious effort of misinterpretation it is definitely not acceptable.

Jørn Henrik Petersen,
 professor dr.phil. & lic.oecon.
 Center for Velfærdsstatsforskning,
 Institut for Statskundskab,
 Syddansk Universitet, jhp@sam.sdu.dk